

יתכן לומר כן לפי הכ"מ. אלא שאין הדבר דומה כ"כ, שהרי של"כ מעצם הכתוב נתמעט שנאמר ודבק ולא של"כ, וצ"ע.

ח.

עכ"פ תירוצו של הכל"ח נדחה. והנראה ליישב באו"א. דהנה כבר הבאנו הרמב"ם שבי"נ רשאי למכור בניו ובנותיו (הקטנים) לעבדים. ונראה שזכות זו שהיא זכות ממונית לא פקעה ממנו גם לאחר שנתגייר כדרך שכל הזכויות הממוניות שיש לו אינן נפקעות ממנו ע"י שמתגייר, שאפי' בישראל נראה שהזכות שיש לו בקטנה אין זו זכות המתחדשת כל שעה ושעה בתוקף היותו אבא כל רגע מחדש, אלא היא זכות שמקבל מרגע הראשון בבתו. וראי' לדבר שאמרו בגמרא קיד' י"ז. שמיתת האב מפקיעה זכויותיו ופירש"י דהיינו ממש"נ והתנחלתם אותם ולא בנותיכם לבניכם ואם נאמר שזכות האב בבת מתחדשת כל רגע, הרי אין המיתה כלל מפקיעה זכויותיו, דהתורה לא אמרה אלא שהבנים לא עומדים לענין זה במקום אבא, וממילא אין כאן מי שיקבל הזכויות שלו אבל לעולם לא פקעו. ואפי' אם לא היינו אומרים כן לענין ישראל ג"כ, בעכו"ם שזוהי זכות קנין ממש, ודאי שזה ככל שאר קנינים שהזכות נשארת לעולם. וע"כ כשם שהגר שהיו לו עבדים הם נשארים שלו גם כשמתגייר (ע"י יבמות), כמו כן קנין האב הנכרי בילדיו נשארים לו גם כשמתגייר. וזהו שאמרה תורה המול לו כל זכר. **לא מדין בנים אלא מדין עבדים**, שכשם שמילת עבדיו מעכבת משום שרשאי למוסר בעל כרחם, כן הבנים הקטנים שיש לו בהם קנין עבדים רשאי הוא למוסר מגדר עבדים, וע"כ מילתם מעכבת כדרך שמעכבת מילת שאר עבדיו.

ובזה תתישב ממילא גם הקושיא השניה של הכל"ח שהבאנו לעיל על החת"ס מגמרא דע"ז, כי ודאי הפסוק דבא רבות דין לשמה במילת בניו, הרי בע"כ אין זה אלא מדין עבדיו שמוטלת עליו מילתן בע"כ, ומדין זה הוא שנתרבה לעיכובא בפסח, ומכיון שהוא מדין חיוב המוטל על האדון הרי זה ככל חיוב שיש לאב למול את בנו שבוה אי"צ לשמה לדעת ר"י, ושפיר קמתמה התם וכי היכן מצינו מילה לשמה.

סימן נ : תושב ושכיר באכילת הפסח

א.

ע"י סוגיא ריש פ' הערל (ע' וע"א). והמתבאר שם שלדעת ר' אלעזר הכתוב "תושב ושכיר לא יאכל בו" שנאמר לענין פסח הוא מיותר, שאי אפשר לפרשו לענין תושב ושכיר ישראל, שהרי ישראל מעליא הוא שאינו קנוי לרבו. וכן א"א לפרשו לדעתו לענין נכרי שמל ולא טבל וקטן שנולד כשהוא מהול, כי מל ולא טבל ישראל מעליא הוא, וקטן שנולד כשהוא מהול אינו צריך הטפת דם ברית. ופירשו התוס' (ד"ה אלא) שפירוש פשוטו של מקרא לדעתו הוא בתושב ושכיר עכו"ם, אולם לזה הכתוב מיותר "דלא עדיף מערל וכן נכרי" ולא בא אלא לענין גזירה שוה ללמד מכאן לענין אכילת ערל בתרומה.

ואילו לר"ע הכתוב מתפרש לענין נכרי שמל ולא טבל, שאינו גר עדיין ואסור לאכול בפסח, ולענין קטן שנולד כשהוא מהול שצריך הטפת ד"ב. ואולי יתכן לפרש הכתוב לדעתו לענין ערבי וגבעוני מהול, כי גם הוא בכלל מה שנאמר "כל ערל לא יאכל בו", כהוכחת הגמרא שנכרי מהול הוא בגדר ערל.

אכן רש"י עה"ת פירש הכתוב בערבי וגבעוני מהול, והשיבו הרמב"ן שהביא דרשה שנדחתה בגמרא. וע"י מהרש"א מהדורא בתרא שהביא פי' הרא"ם בדבריו (וכן פירש בכונת הרמב"ם) ודחאם. ומפרש את רש"י שנקט הדרשא הפשוטה יותר עפ"י"מ שמפורשת דרשא זו במכילתא. אכן בזה לא הרוחנו כלום, אלא שבמקום הקושיא שהי' לנו על רש"י, קושיא זו קימת מעתה על המכילתא, שהרי בגמרא מוכיח בפשטות שלערבי מהול אי"צ קרא, שבגדר "ערל" הוא וכנ"ל.

ואולי אפשר לפרש כונתו, כי כל ההוכחה שערבי מהול הוא בגדר ערל אינה אלא מלשון המשנה נדרים המובאת בגמרא. וזוהי קושיא רק על ר"ע, דסתם משנה אליבא דיד"י אזלא, כמבואר סנהדרין פ"ו: "סתם מתני' ר"מ וכו' אליבא דר"ע (ממה שלמדו מר"ע אמרום, רש"י)". והמכילתא יתכן שסוברת שלא כן. ורש"י העתיק המכילתא שהיא יותר פשוטה בלשון הכתוב, וכנ"ל.

ב.

וז"ל הרמב"ם (פ"ט מק"פ ה"ז): המאכיל כזית מן הפסח וכו' למומר לע"ז או לגר תושב או לשכיר ה"ז עובר בלי"ת וכו'. וכן נכר האמור בתורה זה העובד אל נכר. ואין מאכילין ממנו לנכרי אפילו גר תושב או שכיר שנאמר תושב ושכיר לא יאכל בו. (ה"ח) ערל שאכל כזית מבשר הפסח לוקה שנאמר תושב ושכיר לא יאכל בו. (ה"ט) ערל שאכל כזית מבשר הפסח לוקה שנא' כל ערל לא יאכל בו, עכ"ל. והראב"ד השיגו: ואפילו לישראל שאינו ממונה עמו אעפ"י שהוא תושבו ושכירו, ולכך בא מדרשו. ואין צורך לגר תושב שהוא ערל, ע"כ.

כונת השגתו על הרמב"ם מבוארת עפ"י הגמרא הנ"ל, שכל נכרי אעפ"י שהוא מהול הוא בגדר "ערל", וכמתבאר מהמשנה נדרים המובאת שכל נכרי בכלל "ערל", ומפרשו הראב"ד בתושב ושכיר ישראל, ומצד שלא נתמנו על הפסח.

ובכ"מ שם מבאר דעת הרמב"ם "דאתא לתושב ושכיר גבעוני או ישמעאל מהול, או לגר שמל ולא טבל, כדאיתא בפרק הערל, ועוד דאזהרת ערל אתא לערל ישראל שהוא עצמו מוזהר מלאכול, ותושב ושכיר איצטריך להזהיר לישראל שלא יאכילנו כמו שנתבאר בסמוך". כונת דבריו בראשיתם ברורה, שלפ"מ שנדחה בגמרא האפשרות לפרש

על גבעוני וישמעאלי מהול יתפרש הכתוב לענין גר שמל ולא טבל, אכן הלח"מ השיגו בצדק שהרי הרמב"ם לא הזכיר כלל גר שמל ולא טבל, ומפרשו לענין גר תושב ושכיר וזה הרי נדחה בגמרא, ולמה הביא הדרשה הדחיה.

כן מקשה שם הלח"מ שבכלל לא יתכן לומר שהרמב"ם מפרש הגמרא כר"ע, שהרי בפ"ג מה' תרומות הביא הרמב"ם להלכה איסור הערל באכילת תרומה מגז"ש דתושב ושכיר שנאמר בפסח. והוא עפ"י ר"א. כן מקשה מאידך גיסא שמבואר בדברי הרמב"ם, שגר שמל ולא טבל אלנו גר, וקטן שנולד כשהוא מהול צריך הטפת ד"ב, וזה שלא בהתאם לדעת ר"א, אלא דוקא בהתאם לדעת ר"ע. והשאר כ"ז בצ"ע.

ג.

והנה אם מצד קושיות אלו של הלח"מ הי' ניתן לישב הדברים בפשיטות. כי הנה התוס' יבמות מ"ו: (ד"ה כי פליגי) הקשו לר"ע, אי סבר כדעת ר' יהושע המבוארת שם שגר שמל ולא טבל אינו גר, למ"ל קרא שלא יאכל בפסח "פשיטא דלא אכיל בפסח דנכרי גמור הוא". ומתמצים דסובר כר"י ולא מטעמיה דלר"י גם באבות היתה טבילה ואילו לר"ע רק מן הכתוב לענין פסח הוא שלמדים לדורות שאינו גר עד שיטבול ג"כ.

וברמב"ם (פ"ג מא"י ה' א'-ד') מבואר שבאבות היתה מילה וטבילה, ומשם למדים לדורות א"כ פוסק כדעת ר' יהושע. ול"צ לפ"ז קרא "תושב ושכיר" לענין זה, וכמתבאר מהתוס' הנ"ל. א"כ מיותר הוא לגז"ש, כמו לפי ר"א. וכן מה שמביא מקטן שנולד כשהוא מהול שפוסק הרמב"ם שצריך הטפת ד"ב, עי"ש ברמב"ם (ה' מילה פ"א ה"ז ופ"ג ה"ו ובכ"מ שם) שהא דצריך הטפת ד"ב הוא מצד ספק ערלה כבושה, אבל אילו הי' ודאי מהול לא הי' צריך שום הטפת ד"ב. ומעתה הרי גם לענין זה ל"צ קרא, דכיון שהוא ספק ערל לא יאכל מצד הספק של "כל ערל לא יאכל ב"ו, ואם אינו ערל הרי באמת מותר לו לאכל כי א"צ הטפת ד"ב.

באופן שניתן ליישב לכאורה הרמב"ם עפ"י של הלח"מ, שעיקר הכתוב לא בא לגופו אלא לגז"ש לענין תרומה, וכמו שהביא הרמב"ם הדרשא באיסור ערל בתרומה, שהרי אין הכתוב צריך לגופו לא לענין גר שמל ולא טבל, כי אינו גר כלל שלמדים מהאבות ולא לענין קטן שנולד כשהוא מהול, דפשיטא דאינו אוכל, מאחר שהוא ספק ערלה כבושה. ומה שהביא הרמב"ם הכתוב ללמוד לענין גר תושב ושכיר הוא לענין פירוש פשטות לכתובים, אבל מבחינת חידוש ההלכה בזה הרי זה מיותר, שהם בכלל ערלים, אעפ"י שהם מהולים, וכסוגית הגמרא יבמות הנ"ל.

ד.

אכן אין זה מספיק בביאור הרמב"ם מכמה טעמים: א', הנה הראב"ד השיגו כנ"ל ומפרש הכתוב לענין תושב ושכיר ישראל ומצד שאינו למינויו. הכ"מ כתב ע"ז שלזה ל"צ קרא דמן הכתוב איש לפי אכלו תכוסו נפקא. אכן נ' כונת הראב"ד ברורה. דהנה בגמרא ריש סוגין מבואר ש"תושב ושכיר" משמעותו הפשוטה היא תושב ושכיר ישראל, ומשו"ז אמרו שם בגמרא שתושב ושכיר שנאמר בפסח מיותר שהרי אין גופו קנוי. ובתוס' שם הקשו איך יתכן מ"מ שבגלל גז"ש יכתוב הקרא שקר דתושב ושכיר לא יאכל. בעוד שהוא כן אוכל, ומשו"ז פירשו הכתוב לענין תושב ושכיר נכרי, אולם דעת הראב"ד שלעולם יפרש לענין תושב ושכיר ישראל, והא דאינו אוכל הוא בגוונא שלא מינהו עליו. ואם אמנם קרא להא ל"צ דמקרא איש לפי אכלו תכוסו נפקא וכמשי"כ הכ"מ, מ"מ קרא לאו שיקרא הוא, אלא שהוא מיותר, ובא לגז"ש. וזה נראה גם בכונת רש"י שם שנראה שמפרשו בתושב ושכיר ישראל, ושלא כהתוס'. וזאת כונת הראב"ד בהשגתו, דלמה לנו לפרש הכתוב "תושב ושכיר" לענין נכרי שלא כפשטות הלשון ושלא כפי שהוא מתפרש בכתוב שנאמר לענין תרומה, כיון דלגופו הרי לא איצטרך גם לענין זה, כיון שזהו בכלל ערל ורק ליתור הוא נצרך לגז"ש וכדעת ר"א, הלא טוב טוב לנו להעמידו כפשוטו בתושב ושכיר ישראל ושלא מינהו, ואה"נ דלגופו לא איצטרך אלא לגז"ש, זה נראה ברור בכונת הראב"ד בהשגתו. ומעתה בבואנו לתרץ הרמב"ם מהשגה זו נראה שיש לפרש דעתו שיש חידוש בגוף הכתוב, ולא רק לענין גז"ש איצטרך, דאלי"ה הרי טענת הראב"ד טענה חזקה היא. ב', באמת פשטות לשון הרמב"ם ואין מאכילין ממנו לנכרי אפילו לגר תושב או שכיר שנאמר וכו' משמעותו מורה שמכאן הוא שלמדים דין זה, ולא נכתב ליתור לגז"ש. ג', דברי הכ"מ משם הנכונים מאד המעמידנו על דעת הרמב"ם לענין בן נכר וגר תושב שהכתוב מתפרש לענין ישראל המאכיל שעובר בל"ת, מה שלא שמענו מהאזהרה של "ערל" שהמדובר בישראל ערל ג"כ, והאזהרה כלפיו עצמו. ולפ"ז הרי לשון הרמב"ם מוסבר מאד, כי צריך לזה אזהרה מיוחדת.

[ושמענו מכאן שדעת הרמב"ם שמכלל "בן נכר" לא שמענו אלא עכו"ם (או ישראל מומר) עובד ע"ז, אבל גר תושב אינו בכלל זה, אלא שיש ע"ז לימוד מיוחד. וזה שלא כהתוס' שכתבו (ע: ד"ה אלא) של"צ קרא לתושב נכרי "דלא עדיף מערל" בן נכר", שנוקטים בפשיטות שגם ג"ת לא עדיף ולא יצא מכלל "בן נכר". וכן יוצא מהתוס' ע"א. (ד"ה והני) שכתבו דקרא "כל ערל לא יאכל ב"ו" שנאמר בפסח מתפרש בע"כ לענין ערל ישראל, כי לא נצרך לענין נכרי, והיינו משום שהוא בכלל "בן נכר". ויוצא לפ"ז בהכרח שגם ג"ת אעפ"י שאינו עובד ע"ז הוא בכלל בן נכר.

ולרמב"ם צ"ל דקרא מתפרש בע"כ על ישראל, כי לענין ג"ת הרי קרא לחוד כתיב "תושב ושכיר" כמבואר בדבריו, והוא רק על ישראל המאכיל וכמ"ש הכ"מ.]

אלא שלפ"ז הרי מוקשה מאד הגמרא, שתושב ושכיר מיותר לענין גבעוני וערבי מהול לפי שהם בכלל "ערל", הרי איצטרך תרי קראי הכתוב בערל לענין ערל ישראל, ואילו הכתוב של תושב ושכיר לענין האיסור לישראל להאכיל גר תושב, שמכלל "בן נכר" לא שמענוהו, כיון שאינו עובד ע"ז.

ה.

והנראה בזה כי הנה לעיל בגמרא שם אמרו (ע: דלר"ע נתרבה בתרומה ממש"נ, "איש איש" שערל דינו כטמא. ובתוס' שם כתבו, דמהכא אמרינן בכל דוכתי דלר' עקיבא ערל דינו כטמא. והוקשה להם דאם כן למה לי קרא דערל בפסח. ע"ש מה שתירצו. אכן לרמב"ם י"ל שזוהי באמת כונת הגמרא בקושיתם, למ"ל קרא תושב ושכיר לענין

ערבי וגבעוני, שהרי הם בכלל "כל ערל לא יאכל בו", דלענן ערל ישראל ולאסור עצמו לאכול ל"צ קרא, שהרי לר"ע הוא בכלל טמא, ובע"כ קרא לענין ערל נכרי, והיינו לענין האיסור לישראל להאכילו, וכיון שגם ערבי וגבעוני מהול הם כדן ערל כדמוכח ממתני דנדרים גם לענין זה ל"צ קרא. ומוכרח תירוץ הגמרא דאיצטריך לענין גר שמל ולא טבל ונולד כשהוא מהול. ומיושב הגמרא.

אכן לפסק הלכה הרי לא נוקט הרמב"ם כר"ע, שהרי לענין תרומה לא למדו לאיסור אלא מכח הגז"ש וכו"א, וכנ"ל, א"כ קרא תושב ושכיר לא מיותר ואיצטריך לענין נכרי שאינו עובד ע"ז, כי כנ"ל אינו בכלל בן נכר, וקרא דערל לענין ישראל ערל איצטריך, דלענין נכרי לאיסור להאכילו, הרי נלמד מקרא דכן נכר ותושב ושכיר. וזהו שהביא הרמב"ם להלכה האיסור דג"ת מקרא דתושב ושכיר.

אכן בקרא הרי נאמר **תרי** מילי "תושב ושכיר". ובגמרא העמידו זאת **לשני** לימודים: לענין גר שמל ולא טבל ולקטן שנולד כשהוא מהול. אולם להלכה הרי ל"צ קראי לא לזה ולא לזה, וכנ"ל (אות ג'), ולא נצרך אלא לענין גר תושב וכנ"ל ברמב"ם, אך לזה הרי סגי בחד מהני, ונמצא שמלה אחת מיותרת עכ"פ. והנה לעיל בסוגיין אמרו בדעת ר' אליעזר דשתיהן מיותרות, אך זהו רק לר"א לשיטתו דמופנה מצד אחד למדים ומשיבים, לזאת צריך ייתור שתי המילים כדי שיהי מופנה מבי צדדים. אולם להלכה לא נוקטים כן, אלא מופנה מצד אי ג"כ למדים ואין משיבים, ע"כ נוכל להשתמש באחת מהמילים הללו לענין גז"ש לתרומה, בעוד שאחת מהמילים ("תושב") באמת באה ללמדנו האיסור להאכיל הפסח גם לג"ת.

ומיושבים דברי הרמב"ם ומוסברת כונת הכ"מ בביאור כונת הרמב"ם. [ובזה תתישב יפה קושית התוס' (יבמות מ"ו: ד"ה כו) שהבאנו לעיל (אות ג'), דתירוצם תמוה לענין דלמה הו"ל לגמרא להעמיד דעת ר' יהושע דילף מאבות ור"ע ור"י פליגי בהא, הרי אפ"ל דגם לר"י למד מ"תושב ושכיר" שאינו גר במילה לחוד, וכמו לר"ע.

אבל לרמב"ם יתישב בפשיטות, דגם לר"ע למדים מאבות שאינו גר עד שיטבול, ומ"מ איצטריך קרא למעוט מפסח, דבכלל "בן נכר" איננו, שהרי אינו עובד ע"ז משמל לשם גירות, ובכלל ערל י"ל דג"כ אינו, אעפ"י שכל הגויים ערלים" הרי הוא שנימול לשם יהדות אלא שגירותו עדיין לא נגמרה, מילה זו עכ"פ שם מילה עליה שהרי לכשיטבול תצטרף למעשה הגירות, א"כ הי' ס"ד ראין למונעו מאכילת פסח, ואיצטריך שפיר קרא. אכן להלכה, בכלל המיעוט "גר תושב" כלול גם מי שמל ולא טבל, כיון שעכ"פ אין גירותו גירות יש איסור להאכילו.]

סימן נא: במצות אכילת קרבן פסח על השובע

א.

כתב הרמב"ם (פ"ה מה' ק"פ ה"ג): מצוה מן המובחר לאכול בשר הפסח אכילת שובע. לפיכך אם הקריב שלמי חגיגה ב"ד, אוכל מהן תחלה, ואח"כ אוכל בשר הפסח כדי לשובע ממנו. ואם לא אכל אלא כזית יצא ידי חובתו, עכ"ל.

מקור להלכה זו היא התוספתא שהובאה בגמרא פסחים (ע). אולם גם במקור וגם ברמב"ם לא נתבאר הנימוק והמקור להלכה זו בתורה. בתוס' שם בשם הריב"א הביאו מהירושלמי שהוא משום שמא יבא לידי שבירת עצם, ודייק מזה הריב"א שכל עיקר דין זה אינו אלא מדרבנן, ומחמת גזירה, וכנ"ל. אבל לשון הרמב"ם שהגדיר זאת בתור **מצוה מן המובחר** נראה שלא מדין גזירה הוא אלא מעיקר הדין.

הכ"מ מביא בזה דרשת המכילתא מלשון הכתוב (שנאמר בפסח שני) "על מצות ומרורים יאכלוהו" - הפסח נאכל על השובע ואין מצה ומרור נאכלים על השובע "כלומר - **אחר** אכילת מצוה ומרור יאכלוהו", עכ"ל. וכונתו ברורה שהקדמת אכילת מצה ומרור כפי שנראה מהכתוב "על מצות ומרורים" כלומר אחרי שכבר אכל מהם, היינו בכדי שהפסח יהא נאכל על השובע. (ועי' במלבי"ם שם שנתן טעם למה נאמר הפסוק בפסח שני ולא בראשון). ולפי"ז דין אכילה על השובע הוא דין מיוחד בקרבן פסח מריבוי הכתוב שנאמר בו.

ב.

וכן מעלה בחיד' הגרי"ז סולוביצקי זצ"ל (בחיד' הגר"ח דפוס הכפלה) שע"כ אינו מצד הדין הכללי של אכילת קדשים שיש בהם ג"כ דין על השובע (ר"מ פ"י ממעה"ק ה"א), שא"כ גם בחגיגה יש דין זה, והאיך יקדים החגיגה לפסח ויבטל בה דין אכילה על השובע. אע"כ דין אכילה על השובע לא נאמר בקדשים אלא באכילת כהנים ולא באכילת בעלים הישראל חלקם "ובאמת לא הוזכר שיהא מ"ע באכילה אלא באכילת כהנים ולא באכילת בעלים, וכן דין "למשחה" לא הוזכר אלא באכילת כהנים. ואכילת פסח הוא דין מיוחד מקרא "ואכלו את הבשר" (כצ"ל), עכת"ד. וכונתו לדרשת המכילתא, שהביא הכ"מ, וכנ"ל.

ג.

ולכאורה יש לדון בהנחתו דלא יתכן שהוא מצד דין ד"למשחה", שהרי רש"י (פסחים פ"ו: ד"ה אין) והרשב"ם (שם ק"ט: ד"ה כגון) כן פירשו מדין "למשחה", "שכן חובת כל הקרבנות". ואם אמנם אין מזה סתירה למש"כ בדעת הרמב"ם, כי י"ל שהם סוברים שיש גם מצות אכילה בחלק הבעלים, וכדמוכח מפשטות הגמרא פסחים נ"ט. כמש"כ במני"ח (מצוה ק"ב), ולפי"ז י"ל שיש בהם גם דין "למשחה". ולא כן לדעת הרמב"ם שלא הזכיר מצות אכילה אלא בחלק הכהנים בלבד (עי' מני"ח הנ"ל שכבר עמד בזה). אבל הן לדידהו עכ"פ תיקשי, איך מקדימים החגיגה לפני הפסח ומבטלים בו דין אכילה על השובע, כיון שלפי הנ"ל צ"ל דסברי דיש מצות אכילה גם בשל בעלים, וממילא מצוה זו היא גם בחגיגה.